

Demokratikriterium för fred?

En idéanalytisk studie av demokratikriteriet i riktlinjerna för
den svenska krigsmaterielexporten

Abstract

I den statliga utredningen *Skärpt exportkontroll av krigsmateriel* föreslås att ett demokratikriterium införs i riktlinjerna för den svenska krigsmaterieexporten. Anledningen som anges är att det ska hjälpa Sverige att förverkliga sin utrikespolitiska målsättning att bidra till internationell fred och säkerhet. I den här uppsatsen undersöker vi huruvida kriteriet har möjlighet att göra detta. Vi använder oss av fem idealtyper av demokrati för att studera utredningens definition av demokratibegreppet. Av detta framgår att demokratikriteriet till största del innefattar det valdemokratiska idealet. För att förstå konsekvenserna av det undersöker vi resultatet i relation till teorin om demokratiska freden, där slutsatsen blir att användningen av det valdemokratiska idealet i demokratikriteriet hindrar kriteriet från att uppnå sin fulla potential i att bidra till internationell fred och säkerhet. Därför föreslår vi, med stöd av jämställdhet-freds hypotesen, att ett demokratikriterium präglad av det egalitära demokratiidealet med fokus på jämställdhet införs i dess ställe.

Nyckelord: demokrati, fred, krigsmaterieexport, jämställdhet

Antal ord: 7342

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Bakgrund	1
1.2. Syfte.....	1
1.3. Frågeställning	2
1.4. Tidigare forskning	2
1.5. Disposition.....	3
2. Empiri, teori & metod	4
2.1. Empiri	4
2.2. Teori.....	4
2.2.1. Idealtyper	5
2.2.2. Teorin om demokratiska freden	5
2.2.3. Jämställdhet-freds hypotesen	6
2.3. Metod.....	6
2.3.1. Beskrivande idéanalys.....	6
2.3.2. Idékritisk analys	7
2.3.3. Om idealtyper.....	7
3. Analys	8
3.1. Beskrivande idéanalys	8
3.2. Idékritisk analys & hållbarhetsprövning	11
3.3. Förslag på alternativt demokratikriterium	13
3.4. Slutsats.....	16
4. Reflektioner	18
4.1. Diskussion	18
4.2. Framtida forskning	19
5. Referenser	21
5.1. Primärkällor	21
5.2. Sekundärkällor.....	22

1. Inledning

Demokrati är ett begrepp som är vitt spritt i folkmun och som ofta har en positiv klang. Att alla partier i Sveriges riksdag stod bakom införandet av ett demokratikriterium i riktlinjerna för den svenska krigsmaterielexporten¹ (Bet. 2017/18:UU9) är därför föga förvånande. Men demokrati är mångtydigt, och det är inte alltid självklart vad begreppet inbegriper. I den här uppsatsen ska vi plocka isär konceptet och begreppet demokrati för att kunna se vilken definition av demokrati som används i det nya demokratikriteriet, och vilka konsekvenser detta får för Sveriges övergripande utrikespolitiska mål att bidra till internationell fred och säkerhet.

1.1. Bakgrund

En ny lagstiftning från 2018 föreskriver att en stats demokratiska status ska tas i beaktning när beslut tas i prövning av exporttillstånd av krigsmateriel från Sverige. De skäl som presenteras för att införa ett demokratikriterium är att det ska hjälpa Sverige att “uppfylla både sina nationella målsättningar och internationella åtaganden, och för att säkerställa att de produkter som förs ut ur Sverige går till för oss acceptabla mottagarländer” (Prop. 2017/18:23, 1). De utrikespolitiska åtagandena har som övergripande mål att främja internationell fred och säkerhet, mänskliga rättigheter (SOU 2015:72, s. 29), och demokrati (SOU 2015:72, s. 441).

Sverige är den första staten i världen att införa ett demokratikriterium i sina riktlinjer för krigsmaterielexport (Johansson & Rosén 2015). Att ett demokratikriterium ansetts viktigt att införa först nu hänger till viss del samman med att de utrikes-, försvars- och säkerhetspolitiska förutsättningarna som Sverige agerar inom har förändrats. Sverige har bland annat ingått i fler bi- och multilaterala samarbeten med andra stater, och det är därför av vikt att Sveriges nationella regleringar speglar de internationella åtaganden som följer av dessa. Detta avspeglas i den nya lagstiftningen. (SOU 2015:72, s. 31-34).

1.2. Syfte

¹ Krigsmateriel är materiel utformad för militärt bruk. Vad som klassificeras som krigsmateriel framgår av bilagan till förordningen om krigsmateriel (SFS 2018:73). (Inspektionen för strategiska produkter 2018).

Vår idé är att studera hur Krigsmaterielexportsöversynskommittén (KEX) har valt att definiera demokrati i den statliga offentliga utredningen från 2015 om skärpt export av krigsmateriel (SOU 2015:72). Utredningens slutbetänkande benämns genomgående i texten som “KEX-utredningen”. Att vi använder oss av KEX-utredningen beror på att vi vill göra en analys av hur demokratikriteriet hjälper Sverige att uppnå sitt utrikespolitiska åtagande att bidra till internationell fred och säkerhet. En studie av demokratikriteriet blir intressant och relevant då det som nämnts är det första i sitt slag globalt.

1.3. Frågeställning

Den frågeställning vi kommer använda oss av i vår uppsats är följande: *Vilka demokratiideal utgår KEX-utredningen ifrån och vilka konsekvenser får det för möjligheterna att uppnå Sveriges utrikespolitiska åtagande om att bidra till internationell fred och säkerhet?*

1.4. Tidigare forskning

Sedan den nya krigsmaterielexportlagstiftningen antogs av riksdagen i april 2018 har ingen forskning publicerats som direkt behandlar ämnet. Eftersom Sverige är den enda staten med en exportlagstiftning som innefattar ett demokratikriterium finns ingen tidigare forskning på denna typ av reglering. Forskningen som redovisas nedan berör närliggande frågor om krigsmaterielexport till olika typer av icke-demokratiska stater.

Yanik har kartlagt den internationella krigsmaterielexporten till icke-demokratiska stater under åren 1999-2003 och de nationella exportlagstiftningarna i världens största exportörer av krigsmateriel. Undersökningen visade att av de tio största exportörerna hade samtliga, med undantag för Ryssland, Kina och Ukraina, nationella lagstiftningar som stipulerade att situationen för mänskliga rättigheter i de mottagande länderna skulle beaktas vid eventuella affärer. Yanik menar att lagstiftning av detta slag fyller en viss funktion då stater som saknar sådan lagstiftning i högre grad exporterar krigsmateriel till stater som begår brott mot de mänskliga rättigheterna. Hon poängterar dock att lagstiftning och internationella avtal endast har begränsad inverkan på krigsmaterielexporten och att flera faktorer påverkar den handeln. (Yanik 2006).

Blanton har undersökt hur USA:s krigsmaterielexport påverkats av det utrikespolitiska skifte som efter kalla krigets slut inneburit att större vikt lagts vid främjande av demokrati och mänskliga rättigheter (Blanton 2005). Hon menar att det i USA:s fall går att se en förändring där mänskliga rättigheter och demokrati har blivit viktigare faktorer i bedömningen av huruvida krigsmateriel ska säljas till

en enskild stat. Perkins och Neumayer intar en mer kritisk hållning gentemot detta påstådda skifte mot en mer etiskt grundad utrikespolitik som politiska ledare i västvärlden sedan kalla krigets slut sagt sig företräda. I sin artikel *The organized hypocrisy of ethical foreign policy: Human rights, democracy and Western arms sales* (Perkins & Neumeyer 2010) studerar de data över större vapenleveranser (*arms transfers*) från Tyskland, Frankrike, USA och Storbritannien under åren 1992-2004. Analysen visar att varken autokratiskt styre eller brott mot de mänskliga rättigheterna minskat sannolikheten att en enskild stat inhandlat vapen från någon av de studerade staterna. Detta, menar författarna, visar på att nationella ekonomiska och säkerhetspolitiska intressen fortfarande styr den utrikespolitiska arenan och att den retoriska svängningen mot en mer etiskt grundad politik inte efterlevs i praktiken.

Forskningsinstitutet Stockholm International Peace Research Institute har studerat hur Europeiska Unionen (EU) och USA förhåller sig till det vapenembargo mot Kina som antogs efter protesterna och massakern på Tiananmentorget 1989 (Bräuner m.fl. 2015). Studien redogör för skillnader i ett urval av europeiska stormakters nationella lagstiftningar samt för EU:s gemensamma riktlinjer. Trots att exportrestriktionerna förhindrat Kina från att få tillgång till viktiga militärtekniska innovationer utvecklade i västvärlden har export av visst materiel i praktiken fortgått och möjliggjort en modernisering av Kinas militära kapaciteter. Duquet har undersökt ett antal europeiska stater i syftet att identifiera förändringar i krigsmaterielexport-policies i kölvattnet av den arabiska våren. Undersökningen konkluderar att några större förändringar inte går att iakttä och att händelserna i mellanöstern inte heller tycks ha inneburit ökad europeisk harmonisering på krigsmaterielexportområdet (Duquet 2014).

1.5. Disposition

I kapitel 2 kommer en genomgång av den empiri, de teorier och de metoder som kommer att användas i analysen att presenteras. Kapitel 3 utgörs av analysen som är uppdelad i tre delar. Inledningsvis kommer vi att undersöka vilken demokratisyn som KEX-utredningen ger uttryck för. Därefter prövas de påståenden som görs i utredningen genom en jämförelse med empirin som presenteras i teorin om den demokratiska freden. Vidare utforskas ett alternativt demokratiideal att använda i demokratikriteriet. Slutligen presenteras en sammanfattning och vår slutsats. I kapitel 4 följer en diskussion och avslutningsvis ges förslag på framtida forskning.

2. Empiri, teori & metod

2.1. Empiri

Uppsatsens huvudsakliga empiri utgörs av slutbetänkandet från KEX. KEX fick i juni 2012 i uppdrag att utreda den framtida svenska exportkontrollen av krigsmateriel (SOU 2015:72). Inspektionen för strategiska produkter (ISP) är en statlig förvaltningsmyndighet med uppdrag att göra prövningar om exporttillstånd av krigsmateriel enligt lagen om krigsmateriel. Vägledning till hur denna lag ska tolkas finns i de s.k. nationella riktlinjerna vilka återfinns i lagens förarbeten såsom i proposition 2017/18:23 som antogs av riksdagen i februari 2018 (SOU 2015:72, s. 25-26).

Valet att fokusera på KEX-utredningen motiverar vi utifrån det faktum att proposition 2017/18:23 i avseende på för oss relevanta avsnitt är i enlighet med utredningens rekommendationer. Regeringen skriver också att “[v]id bedömningen av den demokratiska statusen i den mottagande staten bör enligt regeringen i huvudsak de förhållanden som kommittén föreslår beaktas.” (Prop. 2017/18:23, s. 43). Då dessa förhållanden redovisas i större detalj i utredningen än i propositionen anser vi det vara motiverat att använda oss av KEX-utredningen som huvudsaklig empiri.

2.2. Teori

Vi har valt att använda oss av tre kategorier av teorier i vår uppsats. Den första kategorin innehåller de fem demokratiideal som ställs upp av datasetet Varieties of Democracy (V-Dem). För att undersöka graden av demokrati i världens stater använder de sig bland annat av metoden att undersöka statliga och offentliga dokument samt expertis från specialister på området. V-Dem:s fem demokratiideal är valdemokrati, liberal demokrati, egalitär demokrati, deltagardemokrati och deliberativ demokrati (Varieties of Democracy [V-dem] 2018a). Dessa demokratiideal kommer vi att applicera på KEX-utredningen för att se vilka demokratiideal som undersökningen utgår ifrån. Den andra kategorin rör teorin om demokratiska freden. Teorin kommer att användas för att pröva hur fredsfrämjande ett demokratiskt statsskick är. Den tredje kategorin består av den så kallade “gender equality-peace hypothesis”, hädanefter jämställdhet-freds hypotesen. Vi kommer att använda oss av denna hypotes för att föreslå ett alternativt demokratiideal som kan bidra till internationell fred och säkerhet. De teorier vi ska använda kommer att beskrivas mer ingående här nedanför.

2.2.1. Idealtyper

Valdemokrati

Det valdemokratiska idealet är grunden för resterande idealtyper. För att det valdemokratiska idealet ska uppfyllas bör val bland annat vara fria, systematiska och ha möjlighet att förändra den vid valet sittande kompositionen av makthavare på statsnivå. Mellan valen bör det också råda yttrandefrihet rörande politiska frågor och det bör existera fri media (Varieties of Democracy [V-Dem] 2018b, s. 40).

Liberal demokrati

Det liberala demokratiidealet lägger vikt vid att individen ska vara fri. Detta garanteras genom en stark rättsstat och en stark konstitution, vilka tillsammans ser till att alla individer i en stat får samma friheter och rättigheter. Speciellt fokus läggs på att majoriteten och staten inte ska ha möjlighet att förtrycka enskilda individer (V-Dem 2018b, s. 40-41).

Egalitär demokrati

Det egalitära demokratiidealet bygger på tanken att det finns orättvisor inom stater som hindrar vissa grupper av medborgare från att ta del av de rättigheter de skänks av staten. För att demokratin ska förverkligas måste dessa ojämlikheter bekämpas så att alla medborgare kan ta del av rättigheterna på samma villkor. (V-Dem 2018b, s. 42).

Deltagardemokrati

Idealet om deltagardemokrati menar att medborgarna i en stat till så stor grad som möjligt ska kunna ta beslut i politiken själva, exempelvis genom folkomröstningar, istället för att välja representanter som tar beslut åt dem (V-Dem 2018b, s. 41).

Deliberativ demokrati

Ett deliberativt demokratiideal framhäver förväntan på att människor genom samtal ska kunna komma fram till vad som är ett korrekt beslut för det allmänna. Här ska olika uppfattningar ställas emot varandra, och oavsett respektive parts känslor, egenintresse eller dylikt så ska den part med bäst argument vinna folkets röster och de som går in i samtalen måste därför vara beredda att ändra åsikt (V-Dem 2018b, s. 41).

2.2.2. Teorin om demokratiska freden

Teorin om demokratiska freden är en väl belagd teori som menar att ett demokratiskt statsskick gör en stat fredligare både inomstatligt och i sina mellanstatliga relationer med andra demokratier (Ericson 2014, s. 76; Fjelde 2012, s. 86). Det finns olika förklaringar till vad i det demokratiska statsskicket som är fredsfrämjande och det finns även frågetecken angående om statsskicket i sig överhuvudtaget är den fredsfrämjande komponenten. Vi kommer att förklara denna teori närmare i kapitel 4.

2.2.3. Jämställdhet-freds hypotesen

Jämställdhet-freds hypotesen bygger på antagandet att det finns ett positivt samband mellan jämställdhet och inom- och mellanstatlig fred (Melander 2005, s. 695). Det finns olika teorier om varför jämställda samhällen är mer fredliga och dessa kan delas in i två kategorier: essentialistiska teorier och konstruktivistiska teorier. De essentialistiska teorierna menar att samhällen blir fredligare om fler kvinnor får ledarpositioner i samhället, då kvinnor av naturen ofta är fredligare än vad män är (Caprioli 2000, s. 52; Melander 2005, s. 696). De konstruktivistiska teorierna menar däremot att egenskaper är socialt konstruerade och beroende av normer, och har därför sin utgångspunkt i att samhällen blir mer fredliga för att normer av respekt mellan könen avspeglas i statens agerande (Caprioli 2000, s. 52-53; Melander 2005, s. 696). Viktigt att ta i beaktande är att dessa två grupper av teorier inte utesluter varandra (Melander 2005, s. 696).

2.3. Metod

Idéanalys används för att studera idéinnehållet i texter på ett systematiskt sätt (Bergström & Svärd 2018, s. 133). Det innebär att producera en redogörelse för hur den bakomliggande idévärld ser ut som ger upphov till en viss text. En idéanalys kan ha olika syften (Bergström & Svärd 2018, s. 139-140). Vi kommer att använda oss av beskrivande idéanalys och idékritisk analys.

2.3.1. Beskrivande idéanalys

I en beskrivande idéanalys tolkas och analyseras texten i syfte att ge en beskrivning av de bakomliggande idéer som texten ger uttryck för (Bergström & Svärd 2018, s. 141). Vår ambition är att beskriva de bakomliggande idéer om demokrati som kommer till uttryck i KEX-utredningen. Som analytiskt verktyg används fem demokratiteoretiska idealtyper utifrån vilka empirin sorteras. En idealtyp är en teoretisk konstruktion som sammanfattar ett visst fenomenets centrala och typiska egenskaper. Genom att jämföra verkligheten med denna renodlade konstruktion kan insikter vinnas om det studerade fenomenets natur (Bergström & Svärd 2018, s. 147-149).

2.3.2. Idékritisk analys

Idékritisk analys innebär att kritiskt granska och ta ställning till innehållet i en text. Tingsten, en av förgrundsgestalterna inom den svenska idékritiken, utvecklade en metod för att studera ideologier genom att synliggöra dess inre beståndsdelar, vilka han menade är dess verklighetsomdömen, värdepremisser och handlingsrekommendationer (Bergström & Svärd 2018, s. 143). Denna konceptualisering öppnar upp flera möjligheter för idékritisk granskning. En möjlighet är att göra en så kallad hållbarhetsprövning, vilket är det tillvägagångssätt vi kommer att använda oss av i denna studie. Att göra en hållbarhetsprövning innebär att undersöka de påståenden om verkligheten som en viss idé ger uttryck för (dess verklighetsomdömen) och granska de belägg som redovisas för att styrka dessa. Analytikerns uppgift är enligt Beckman “att pröva om de belägg som anförs är riktiga eller ej” vilket kan göras genom en bedömning av den forskning som finns tillgänglig i den aktuella frågan (Beckman 2005, s. 65-66).

I denna studie görs detta genom att vi först studerar de verklighetsomdömen som KEX-utredningens syn på sambandet mellan demokrati och internationell fred och säkerhet ger uttryck för. Vidare undersöks vilka belägg som presenteras för att styrka dessa omdömen. Slutligen diskuteras huruvida dessa omdömen är empiriskt hållbara utifrån tillgänglig forskning om sambandet mellan demokrati och fred.

2.3.3. Om idealtyper

Vi vill vara tydliga med att vi i uppsatsen använder begreppet “idealtyp” på två olika sätt. I demokratiteoretisk mening talar vi om normativa demokratiteorier, eller kort: demokratiideal. Här utgår vi från Gilljam och Hermanssons förståelse av demokratiideal som bestående av två huvudkomponenter: värden och mekanismer. Värdena framhåller vad ett visst demokratiideal eftersträvar att uppnå och mekanismerna hur dessa värden är tänkta att uppnås (Gilljam & Hermansson 2003, s. 11-12).

I det andra fallet används begreppet idealtyp i bemärkelsen “analysverktyg”. Ett analysverktyg är enligt Beckman (2005, s. 10) “en uppsättning regler för hur ett material ska insamlas och bearbetas”. Idealtypen som analysverktyg är således ett metodologiskt angreppssätt. Med andra ord bygger konstruktionen av dessa idealtyper på den demokratiteoretiska litteraturens konceptualisering av olika normativa demokratiteorier.

3. Analys

I följande analyser kommer vi att undersöka KEX-utredningen och dess demokratisyn ingående för att se till hur stor del den hjälper Sverige att uppnå sitt utrikespolitiska mål att bidra till internationell fred och säkerhet.

3.1. Beskrivande idéanalys

Vi kommer i denna del att utgå ifrån kapitel 14 - Förslag till införande av demokratikriterium i riktlinjerna - i KEX-utredningen. I kapitlet beskrivs de slutgiltiga resultaten rörande vad som utmärker konceptet demokrati samt vilka aspekter av detta som föreslås vara vägledande i riktlinjerna för krigsmaterielexporten. De tidigare presenterade demokratiidealerna kommer att användas som analysverktyg utifrån vilka textens innehåll kommer att genomlysas. Texten behandlas huvudsakligen i den ordning den presenteras i utredningen.

I avsnitt 14.2 förklaras att:

För att en stat ska kunna betraktas som en demokrati krävs att den uppfyller vissa grundläggande krav samt att vissa demokratiska institutioner finns på plats. [...] Demokrati kräver att politiskt ansvar kan utkrävas av de folkvalda samt att det föreligger en maktfördelning mellan vissa av demokratins institutioner. Vidare förutsätts förekomsten av politiska partier, oberoende media och aktiva enskilda organisationer som får verka fritt. Härutöver krävs att alla medborgare har såväl kunskap om sina rättigheter som en möjlighet att utnyttja dem (SOU 2015:72, s. 352).

Vi ser att ovanstående stycke främst ger uttryck för det valdemokratiska idealet. Betoningen ligger på det politiska ansvarsutkrävandet vilket är en central valdemokratisk princip. Vidare nämns betydelsen av fri politisk organisering och oberoende media vilket kan anses vara en fundamental komponent för att väljarna ska kunna ta ställning och utkräva ansvar på ett meningsfullt sätt.

Vissa delar i stycket avviker dock från det valdemokratiska idealet. Betoningen på vikten av maktindelning mellan de demokratiska institutionerna ger uttryck för det liberala demokratiidealet vilket som nämnts ser detta som en garant för individens frihet. Den sista meningen i stycket menar vi erbjuder flera tolkningsmöjligheter beroende på hur formuleringen "möjlighet att" förstås. Om den tolkas utifrån ett valdemokratiskt ideal kan detta förstås som den grundläggande möjligheten att kunna delta i och kandidera till de demokratiska

valen och att ha tillgång till oberoende media. Utöver detta kan en liberaldemokratisk läsning också betona vikten av konstitutionella rättigheter och fungerande institutioner som garanterar att rättigheterna möjliggörs. En tredje möjlig tolkning utgår ifrån det egalitära demokratiidealet. "Möjlighet att" förstås här i bredare bemärkelse än i de två föregående tolkningarna, då det egalitära demokratiidealet trycker på att det är sociala och strukturella ojämlikheter som kan hindra medborgarnas möjligheter att utnyttja sina rättigheter. Om "möjlighet att" i stycket syftar till en tolkning utifrån det egalitära demokratiidealet innebär det därmed avsaknad av ojämlikheter inom staten. Hur KEX menar att "möjlighet att" ska tolkas är svårt att utläsa.

En mening på sida 354 i KEX-utredningen kan även den visa på denna svårighet. Meningen lyder som följer:

Om en stat utifrån sin lagstiftning gör åtskillnad mellan sina medborgare eller där det förekommer andra begränsningar föreligger ett demokratiskt underskott i staten ifråga (SOU 2015:72, 354).

Den första delen i meningen talar om lagstiftning och går därmed in på det valdemokratiska och det liberala demokratiidealet. Det svårtydda i meningen är de "andra begränsningar" som skulle kunna göra åtskillnad mellan statens medborgare. Då lagstiftningen uttryckligen nämns som en begränsande faktor menar vi att "andra begränsningar" eventuellt syftar till andra aspekter än juridiska sådana. Begränsningarna kan exempelvis vara strukturell ojämlikhet som leder till att olika grupper i samhället har olika tillgång till exempelvis sjukvård och utbildning. Enligt det egalitära demokratiidealet utgör brist på dessa tillgångar ett demokratiskt underskott i en stat. Vi kan därmed se att både det liberala demokratiidealet - genom lagarna - och det egalitära demokratiidealet - genom formuleringen "andra begränsningar" - går att utläsa i meningen.

I avsnitt 14.3 följer:

Som anförts bör bedömningen av en stats demokratiska status ta sin utgångspunkt i huruvida staten har såväl den formella som den reella demokratin på plats.

Kommittén finner att en bedömning av en stats demokratiska status lämpligen görs utifrån de baskriterier (grundkriterier) som redogörs för i kapitel 12, dvs.:

- Förekomsten av öppna rättvisa val med allmän och lika rösträtt.
- Att dessa val är "effektiva" i bemärkelsen att de avser statens ledande befattningar, och att dessa i sin tur har kontroll över landets territorium.
- Att ett antal politiska fri- och rättigheter upprätthålls även mellan valen, i synnerhet åsiktsfrihet (vilket inkluderar yttrande- och pressfrihet), organisations- och mötesfrihet, och en därmed sammanhängande frihet från förtryck och repression (SOU 2015:72, s. 353).

Dessa grundkriterier uttrycker främst ett valdemokratiskt ideal. Förtydligandet att valen ska vara "effektiva" visar på en önskan att uttrycka att val inte enbart ska hållas, utan att de också ska "fungera" d.v.s. att ett valresultat faktiskt respekteras och implementeras, exempelvis genom maktskifte. Här åsyftas distinktionen mellan "formell" och "reell" demokrati som genomgående görs i utredningen, där formell demokrati innebär att demokratiska institutioner finns på plats och reell demokrati att dessa är effektiva i den ovan nämnda bemärkelsen (SOU 2015:72, s. 352). Även liberaldemokratiska värderingar uttrycks i formuleringen om politiska fri- och rättigheter.

Vidare nämns att en stats demokratiska status också ska bedömas utifrån i vilken mån medborgarna åtnjuter "sammanhängande frihet från förtryck och repression". Samma resonemang som fördes ovan gällande begreppet "möjlighet" skulle här kunna vara relevant angående en tolkning av frihetsbegreppet. Därmed skulle även det egalitära demokratiidealet kunna uppfattas i baskriterierna. I stort verkar dock friheterna vara sammankopplade till rättigheter, varför det valdemokratiska idealet enligt oss dominerar även i denna del av citatet.

Förutom de ovan nämnda aspekterna av demokrati skriver KEX att de demokratikriterier som Förenta Nationernas (FN) generalförsamling lagt fram också är viktiga förhållningspunkter. Här återkommer flera av de demokratidefinitioner som tidigare behandlats t.ex. "[f]örekomsten av en fri, oberoende en pluralistisk media." och "[r]espekt för rättsstatsprincipen, inkluderande maktfördelning mellan verkställande, dömande och lagstiftande institutioner, samt rättsväsendets oberoende." (SOU 2015:72, s. 354). Det är alltså det valdemokratiska och det liberala demokratiidealet som även här huvudsakligen uttrycks. En formulering som sticker ut är denna:

Medborgarnas rätt att delta i skötseln av allmänna angelägenheter, direkt eller genom fritt valda ombud, samt rätten att bli vald vid periodiska fria och allmänna val (SOU 2015:72, s. 354).

Denna formulering anser vi stämmer överens med det deltagardemokratiska idealet och det valdemokratiska idealet. Det valdemokratiska idealet blir synligt i det att meningen berör val. Ordvalet "direkt" för tankarna till det deltagardemokratiska demokratiidealet eftersom detta förespråkar att medborgarna i en stat i så stor utsträckning som möjligt deltar direkt i det politiska beslutsfattandet i motsats till att det politiska deltagandet begränsas till valet av politiska representanter.

Ännu ett avsnitt som refererar till FN:s värderingar är följande:

Vid prövningen av en stats demokratiska status ska kvinnors rättigheter särskilt uppmärksammas. Av prövningen ska bl.a. framgå huruvida kvinnor har möjlighet att delta i samhällsstyrningen, rätt att utöva offentliga uppdrag samt rätt till självbestämmande.

Att kvinnors rättigheter särskilt beaktas i bedömningen av en stats demokratiska status ligger även i linje med svensk utrikespolitikens mål att stärka lika rättigheter mellan män och kvinnor.

En orsak till att särskild hänsyn bör tas till kvinnor och barn vid tillståndsprövningen avseende krigsmaterielexport är att kvinnor och barn är särskilt utsatta i väpnade konflikter. Något som också särskilt uppmärksammas av FN:s säkerhetsråd (SOU 2015:72, s. 354-355).

I detta stycke görs en koppling mellan demokrati och jämställdhet. De aspekter som enligt första stycket ska tas i beaktande vid en prövning av kvinnors rättigheter utgår från en liberaldemokratisk idé om att alla medborgare ska inneha samma rättigheter och vara likställda inför lagen. Som tidigare diskuterats finns det flera möjliga sätt att tolka vad det innebär att kvinnor ska ha "möjlighet att delta i samhällsstyrningen". Vad detta får för betydelse beror på i vilken mån möjlighet till deltagande förstås i termer av strukturer eller i juridisk bemärkelse. Med hänvisning till den av FN:s säkerhetsråds antagna resolution 1325 som betonar betydelsen av kvinnligt deltagande i alla delar av det fredsbyggande arbetet (United Nations Security Council Resolution 1325), menar utredningen att särskild hänsyn ska tas till kvinnors och barns ställning med tanke på dessa gruppers särskilda utsatthet i väpnade konflikter. Hur denna aspekt förhåller sig till den bedömning av en stats demokratiska status som ska göras utvecklas inte närmare.

Sammanfattningsvis hjälper idealtyperna oss att läsa ut vilken demokratisyn som utredningen lyfter fram. De demokratiideal som är mest framträdande är det valdemokratiska och det liberaldemokratiska idealet. Förutom detta har det deltagardemokratiska idealet identifierats en gång. Vissa passager har även varit svåra att tyda och där har en tolkning av vissa begrepp gett en ingång till att se en inkludering av det egalitära demokratiidealet, men det fanns i stort ingen tydlig koppling till detta ideal i KEX-utredningen. Det deliberativa demokratiidealet nämndes i sin tur inte alls, varken direkt eller indirekt. Viktigt att ha i beaktning är att det valdemokratiska idealet utgör grunden för resterande ideal och när andra ideal än det valdemokratiska av oss anses ha använts i utredningen finns alltid det valdemokratiska idealet med i viss mån. I det stora hela användes just detta valdemokratiska ideal mest, och den demokratisyn som KEX-utredningen främst lyfter fram är därmed en väldigt grundläggande sådan, något som även nämns i utredningen (SOU 2015:72, s. 353).

3.2. Idékritisk analys & hållbarhetsprövning

Vi har i den beskrivande idéanalysen kommit fram till vilken typ av demokrati som förordas av KEX-utredningen. I detta avsnitt vill vi undersöka de antaganden om sambandet mellan demokrati och fred som görs i utredningen. Inledningsvis undersöks hur dessa samband presenteras i utredningstexten. Dessa antaganden diskuteras vidare i relation till forskning om hur ett demokratiskt statsskick påverkar risken för konflikt inom och mellan stater. Följande frågeställning är vägledande för denna diskussion: finns det empiriska belegg för de samband mellan demokrati och fred som utredningen presenterar?

Vi ska här se vilka påståenden om sambandet mellan demokrati och fred och säkerhet som görs i utredningen. I följande stycken presenteras övergripande utrikespolitiska prioriteringar och med vilka medel dessa mål ska uppnås.

Den förda exportkontrollpolitiken utgår bl.a. ifrån det övergripande utrikespolitiska målet att bidra till fred och säkerhet genom bl.a. främjandet av demokrati och mänskliga rättigheter (SOU 2015:72, s. 228).

Ett av målen för svensk utrikes- och säkerhetspolitik är att förebygga krig och konflikter. Det villkorliga hinder som återfinns i riktlinjerna vad gäller strävan att stå utanför andra staters konflikter är fortfarande giltigt. Globaliseringen har medfört att även konflikter utanför vårt närområde kan påverka vår säkerhet. Att bidra till global fred och säkerhet genom att upprätthålla och försvara universella normer och värden, såsom demokrati, mänskliga rättigheter, jämställdhet, mänsklig värdighet och utveckling, bidrar även till Sveriges säkerhet (SOU 2015:72, s. 374).

Av dessa stycken framgår att främjande av demokrati ses som ett medel för att bidra till internationell fred och säkerhet. I följande stycke preciseras synen på demokrati och konflikt.

Utifrån tesen att risken för interna stridigheter minskar om staten är demokratisk och respekterar de mänskliga rättigheterna är det rimligt att utvärdera staten i nämnda avseenden i samband med prövningen av om export av krigsmateriel till staten i fråga ska tillåtas eller inte. Riksdagens uppmaning till regeringen att tillsätta en utredning med syftet att se över exportkontrollen ”i syfte att skärpa exportkontrollen gentemot icke-demokratiska stater” ska ses i ljuset av detta (SOU 2015:72, s. 104).

Utredningen framför här en tes om hur en stats statskick och grad av respekt för de mänskliga rättigheterna påverkar risken för inomstatlig konflikt. Resonemanget utvecklas inte närmare och några belägg för denna eller övriga för den här undersökningen relevanta antaganden presenteras ej.

Forskningslitteraturen om den demokratiska freden är omfattande och rymmer olika uppfattningar om antagandets riktighet och om vilka faktorer som bör betonas i olika förklaringsmodeller. I följande del ges en översikt av denna litteratur och vi undersöker om det tycks finnas empiriskt stöd för de antaganden om sambandet mellan demokrati och fred som görs i utredningen.

Det finns olika förklaringar till hur demokrati som statskick är fredsfrämjande. En förklaring utgår ifrån institutionella faktorer. Denna förklaringsmodell grundar sig på tanken att ifall demokratiska ledare går i krig, och därmed satsar kapital på bland annat krigsmateriel istället för på välfärd, kan ledarna rösta bort från sin position i nästa val, varför krig till större del undviks av ledare i demokratier än i autokratier där ledarna inte riskerar att bli bortröstade. (Ericson 2014, s. 76-77). Enligt samma förklaringsmodell kan tillåten opinionsbildning och fri media förhindra krig. (Ericson 2014, s. 76-77; Fjelde

2012, s. 86). En annan möjlig förklaring till att liberala demokratier är fredliga är att dessa anser att krig är illegitima då de hotar den individuella rätten till liv som den liberala människosynen försvarar. Denna normativa syn på krigs illegitimitet antas också påverka ledarna i demokratiska stater som socialiseras till att finna fredliga lösningar på internationella dispyter. I ett internationellt sammanhang anses krig på motsvarande sätt inskränka den statliga rätten till självbestämmande som följer av den folkrättsligt centrala suveränitetsprincipen. (Ericson 2014, s. 77). Av detta följer det empiriskt understödda antagandet att demokratier är mer fredliga såväl inomstatligt som i sina mellanstatliga relationer (Fjelde 2012: 86).

Finns det då stöd i teorin om den demokratiska freden för att KEX-utredningens huvudsakligen valdemokratiska och liberaldemokratiska definition av demokrati främjar internationell fred och säkerhet? Av ovanstående stycke framgår att förklaringsmodellerna för den demokratiska freden förutsätter förekomsten av de institutioner och värden som utgör kärnan i val- och liberaldemokratiska ideal. Om fred följer av att krigiska ledare kan väljas bort förutsätter det fungerande val. Och om fred är en effekt av en liberal syn på det mänskliga livets okränkbarhet förutsätter det förekomsten av en inhemsk politisk kultur som införlivar de liberala kärnvärdena. Teorin om den demokratiska freden utgår alltså, liksom KEX-utredningen, från dessa konventionella kriterier för hur demokrati ska definieras (Ericson 2014, s. 76). Sammanfattningsvis kan konstateras att KEX-utredningens påstående om att demokrati främjar fred och säkerhet har stöd i teorin om den demokratiska freden.

Det finns dock begränsningar för i hur stor utsträckning ett demokratiskt statskick antas generera fred. Ett exempel är att den demokratiska freden endast gäller demokratier emellan. Demokratier är endast fredliga mot andra demokratier, och går i samma grad som stater med andra statskick i krig med icke-demokratier. Enligt vissa forskare verkar det därför inte finnas någon generell fredsskapande effekt med ett demokratiskt statskick i staternas mellanstatliga relationer. (Ericson 2014, s. 77). Ett liknande argument mot att det är specifikt det demokratiska statskicket som är fredsskapande återfinns i den forskning som hävdar att det snarare handlar om att demokratier ofta har en hög ekonomisk utveckling. Den avgörande faktorn för fred anses därför vara ekonomisk, snarare än demokratisk, utveckling. (Fjelde 2012, s. 88). Givet dessa begränsningar följer att det är av intresse att ställa frågan om det finns andra aspekter som borde bedömas vid tillståndsprövningen för att säkerställa att den svenska krigsmaterielexportlagstiftningen samstämmer med de svenska övergripande utrikespolitiska målen att främja internationell fred och säkerhet. Ett möjligt svar på denna fråga presenteras i följande kapitel.

3.3. Förslag på alternativt demokratikriterium

Vi har i ovanstående analys sett att det finns begränsningar med att utgå ifrån det valdemokratiska idealet i demokratikriteriet om målet är omfattande internationell fred och säkerhet i bredare bemärkelse. I denna del argumenterar vi med stöd av

jämställdhets-freds hypotesen för att bedömningen av en stats demokratiska status till större del borde utgå från det egalitära demokratiidealet och däri lägga extra fokus på jämställdhet.

Vilka är fördelarna med att inkludera jämställdhet som ett bedömningskriterium för en stats demokratiska status? Det finns nämligen vissa fredsfrämjande effekter som enligt forskningen följer genom både teorin om den demokratiska freden och jämställdhets-freds hypotesen. Caprioli (2005) och Melander (2005) har påvisat att jämställdhet bidrar till minskade inomstatliga konflikter och Caprioli (2000) att jämställdhet är fredsfrämjande även mellanstatligt. Som tidigare diskuterats är minskad risk för såväl inom- som mellanstatlig konflikt även observerbar som effekt i stater som präglas av valdemokratiskt definierade statsskick, och jämställdhet som ett ytterligare bedömningskriterium bidrar därmed inte nödvändigtvis till en mer omfattande internationell fred och säkerhet. Det finns dock aspekter där jämställdhet i en demokrati bidrar till en högre grad av fred och säkerhet. För det första verkar det inte finnas några begränsningar för vilka stater jämställda stater är fredliga gentemot. Detta i kontrast till teorin om den demokratiska freden som i stort endast gäller demokratier emellan. För det andra visar Caprioli att demokratier med högre nivå av jämställdhet är mindre benägna att använda sig av militärt våld i internationella konflikter jämfört med mindre jämställda demokratier. Det verkar med andra ord finnas belägg för att jämställdhet i sig självt har en fredsfrämjande effekt. (Caprioli 2000, s. 63-64). Detta till skillnad från ett demokratiskt statsskick med primära influenser från det valdemokratiska idealet som enligt vissa, som nämnts, inte anses vara den avgörande variabeln som skapar fred (Fjelde 2012, s. 88), och om den gör det är det endast fred demokratier emellan (Ericson 2014, s. 77). Det finns alltså flera skäl till varför graden av jämställdhet i ett land bör inkluderas i bedömningen av dess demokratiska status.

Jämställdhet är liksom demokrati ett begrepp med flera tänkbara betydelser. Följande citat hämtat ur Capriolis forskning visar på vilken förståelse av jämställdhetsbegreppet som i allmänhet utgör grunden i litteraturen om jämställdhets-freds hypotesen.

Pateman (1970) defines equality to mean that all people must have equal political, economic, and social access in order for each person to be able to participate equally in society. Equal participation relies on equality of opportunity, which ‘means that no illegitimate criteria are imposed and no indefensible and avoidable background conditions are permitted that impede, restrict, or deny a person a chance to compete for or enjoy some good that is available to others’ (Cauthen, 1987: 100).

All citizens should benefit from social, political, and economic equality. People must have equal access and equal influence i.e. all people must be assumed equal. In most societies, there exists a wide disparity in political, social, and economic access. Those states in which access is restricted by any measure (wealth, lineage, race, and gender) will necessarily violate the equality assumption (Caprioli 2000, s. 55-56).

Citatet visar på en förståelse av jämställdhet i termer av jämlikhet i betydelsen lika reella sociala, politiska och ekonomiska rättigheter och lika möjligheter att delta i det gemensamma samhällslivet. En sådan förståelse stämmer väl överens med det egalitära demokratiidealet vilket understryker att det inte räcker med formella rättigheter utan att medborgarna i en stat även behöver ha faktiska möjligheter att åtnjuta dessa. Vi ser detta fokus även i citatet från Caprioli där formuleringar som “all citizens should benefit from social, political, and economic equality” och “ all people must have equal political, economic, and social access” visar på en bredare syn på jämställdhet jämfört med en som endast ser till juridiska rättigheter.

Eftersom jämlikhetsbegreppet är centralt inom såväl det egalitära demokratiidealet och jämställdhet-freds hypotesen menar vi att demokratikriteriet i svensk krigsmaterielexportlagstiftning till större del bör inkludera aspekter av det egalitära demokratiidealet i sin bedömning av en stats demokratiska status. Fokus bör läggas på en bedömning av graden av jämställdhet mellan män och kvinnor. Detta innebär alltså inte att demokratikriteriet tas bort, utan endast att det utvecklas till att innefatta fler bedömningskriterier. Vi menar att en sådan förändring skulle kunna hjälpa Sverige att till större del uppnå sitt utrikespolitiska åtagande att bidra till internationell fred och säkerhet.

Hur skulle en bedömning av jämställdhet kunna implementeras i bedömningen av en stats demokratiska status? Till att börja med kan det konstateras att KEX-utredningen nämner att speciellt fokus ska läggas på kvinnor vid bedömningen av en stats demokratiska status. Detta visar på att det finns en vilja att stärka kvinnors rättigheter och eventuellt även en medvetenhet om vikten av detta för att uppnå internationell fred och säkerhet. Utredningen fastslår att:

Av prövningen ska bl.a. framgå huruvida kvinnor har möjlighet att delta i samhällsstyrningen, rätt att utöva offentliga uppdrag samt rätt till självbestämmande (SOU 2015:72, s. 354).

Vi ser här att de rättigheter och möjligheter som kvinnor ska ha för att det inte ska påverka bedömningen av statens demokratiska status negativt inte är särskilt långtgående eller tydligt definierade. Citatet från Caprioli ovan visar att fredsfrämjande jämställdhet förutsätter reell - och inte enbart formell - jämställdhet. För att leva upp till det utrikespolitiska åtagandet om att bidra till internationell fred och säkerhet krävs alltså att jämställdhet på ett mer genomgripande plan inkluderas i bedömningen av en stats demokratiska status.

Nedan följer några förslag på hur jämställdhet kan inkluderas i en bedömning av en stats demokratiska status. För att säkerställa vetenskaplig förankring för de förslag vi lägger fram på hur jämställdhet kan bedömas i en stat har vi utgått ifrån hur jämställdhet operationaliseras inom litteraturen om jämställdhet-freds hypotesen. Detta för att garantera att de faktorer som mäts verkligen är de som enligt forskningen för med sig de fredsfrämjande effekterna.

Wood och Ramirez (2018, s. 347) återger några av de operationaliseringar av jämställdhetsbegreppet som gjorts inom forskningen utifrån vilka sambanden mellan jämställdhet och fred har kunnat etableras. Här återfinns mått på kvinnors

andel av arbetskraften, på kvinnors tillgång till utbildning (t.ex. hur stor del av de som slutför högre utbildning som utgörs av kvinnor (Melander 2005, s. 699)) och på kvinnors representation i beslutsfattande organ. Även mått på olika typer av säkerhet har använts såväl som mått på antalet födda barn per kvinna. Gemensamt för dessa är att de på olika sätt försöker uppskatta kvinnors faktiska deltagande i det politiska och ekonomiska livet i ett givet samhälle. Dessa definitioner ligger nära de som förespråkas av det egalitära demokratiidealet vilket betonar vikten av att samtliga medborgare har lika möjligheter att ta del av de medborgerliga rättigheterna. Ojämligheter mellan olika samhällsliga grupper - inte uteslutande mellan män och kvinnor - måste elimineras för att det demokratiska statskicket ska förverkligas. Vi ser att ett sådant demokratiideal, med betoning på jämlikhet mellan könen, har större möjligheter att främja fred och säkerhet än det demokratiideal som presenteras i KEX-utredningen. Således bör jämställdhet och därmed ett mer egalitärt demokratiideal ligga till grund för bedömningen av en stats demokratiska status för att på ett tydligare sätt leva upp till Sveriges utrikespolitiska målsättning att bidra till internationell fred och säkerhet.

3.4. Slutsats

Vi formulerade i början av denna uppsats en frågeställning som lyder:

Vilka demokratiideal utgår KEX-utredningen från och vilka konsekvenser får det för möjligheterna att uppnå Sveriges utrikespolitiska åtagande om att bidra till internationell fred och säkerhet?

Den första delen av frågeställningen svarade vi på i vår första analysdel, den beskrivande idéanalysen. Här blev det tydligt att det demokratiideal som KEX-utredningen främst utgår ifrån är det valdemokratiska idealet. Den andra delen av frågeställningen besvarade vi genom att göra en hållbarhetsprövning på hur detta demokratiideal i empirin bidrar till internationell fred och säkerhet, vilket vi gjorde genom att undersöka litteraturen om den demokratiska freden. Vi kom här fram till att teorin om den demokratiska freden utgår ifrån det valdemokratiska idealet, liksom KEX-utredningen, men att bristen i dessa teorier är att ett demokratiskt statskick endast främjar fred mellan demokratier och bidrar därmed inte till en allomfattande internationell fred och säkerhet. Svaret på frågeställningen blir därför att det demokratiideal som KEX-utredningen utgår från är samma som teorin om den demokratiska freden utgår ifrån, vilket får konsekvenserna att det 1) finns möjlighet att bidra till internationell fred och säkerhet genom att införa ett demokratikriterium uppbyggt av detta demokratiideal, men att 2) bidraget inte är allomfattande då det eventuellt endast bidrar till att skapa fred demokratier emellan.

För att komma runt detta problem föreslog vi att demokratikriteriet istället ska fokusera på ett egalitärt demokratiideal med fokus på jämställdhet. Anledningen till förslaget är att litteraturen om jämställdhet-freds hypotesen visar att

jämställdhet, istället för demokrati, kan vara den beroende variabeln som är fredsskapande, samt att inga begränsningar finns inom denna litteratur angående vilka stater som jämställda stater är fredliga gentemot. Vår slutsats blir därmed att det demokratiideal som KEX-utredningen utgår ifrån är bristfälligt i att bidra till internationell fred och säkerhet, samt att det valdemokratiska ideal som används däri bör ersättas med ett egalitärt demokratiideal med fokus på jämlikhet mellan män och kvinnor för att till större del bidra till internationell fred och säkerhet.

4. Reflektioner

Vi har i den här uppsatsen velat vrida och vända på frågan om den svenska krigsmaterielexporten. Väl medvetna om det behov av avgränsning som varje vetenskaplig undersökning innebär valde vi att studera vad demokrati betyder i den utredningen som ligger till grund för 2018-års revidering av lagstiftningen på området. I vår undersökning studerade vi denna lagstiftning sedd utifrån en svensk utrikespolitisk ambition av internationellt fredsfrämjande. Vi är medvetna om att detta val av perspektiv påverkat vår undersökning. Tillståndsprövningen bygger på en sammantagen bedömning av försvars-, säkerhets- och utrikespolitiska intressen (SOU 2015:72, s. 33). Att studera exportlagstiftningen utifrån ett försvars- eller säkerhetspolitiskt perspektiv genererar viktiga frågeställningar som dock inte rymts inom ramen för denna undersökning. Nedan presenteras några av dessa reflektioner genom en diskussionsdel samt en del som föreslår framtida forskning.

4.1. Diskussion

Två av de reflektioner som fötts under arbetsprocessen presenteras här. För det första: Varför är just en stats demokratiska status ett relevant bedömningskriterium i tillståndsbedömningar? Utredningens avsaknad av svar på denna fråga genererar ett sken av godtycklighet. Snarare än att vara ett politiskt verktyg som på vetenskaplig grund appliceras för att nå ett uppställt mål tycks demokratikriteriet vara ett svar på den kritik som tenderar att intensifieras då massmedial uppmärksamhet riktas mot kontroversiella aspekter av krigsmaterielexporten, exempelvis vid affärer med icke-demokratiska stater. Regeringen ger i kommittédirektiven KEX i uppdrag att ta fram förslag på ny lagstiftning i syftet att skärpa exportkontrollen gentemot icke-demokratiska stater (Dir. 2012:50). Medlet är således redan fastslaget, de önskvärda effekterna, och det antagna sambandet om deras inbördes relation, mer oklara.

Detta avspeglas i utredningen som inte konsulterar freds- och demokratiforskningslitteraturen för att närmare studera exempelvis den för området mycket relevanta frågan om hur en stats statsskick kan påverka dess utrikespolitiska agerande. De tre utomstående forskare som i utredningen har konsulterats i anslutning till demokratifrågan har getts i uppdrag att redogöra för statsvetenskapliga och folkrättsliga perspektiv på demokratibegreppet (SOU 2015:72, s. 310). En av dessa, statsvetaren Jan Teorell, var inbjuden att tala på ett av KEX initierat seminarium vars syfte var att diskutera kommitténs arbete (SOU 2015:72, s. 583). Teorell diskuterade under sitt framträdande just sambandet

mellan statskicks och väpnat våld. Han framförde i detta sammanhang åsikten att det, snarare än att undersöka frågan om en stat är demokratisk eller inte, vore mer relevant att se om det finns andra observerbara och mer stabila dimensioner av det politiska systemet i en enskild stat som skulle kunna ligga till grund för att bedöma risken att staten i fråga i framtiden skulle bruka inom- eller mellanstatligt våld (SOU 2015:72, s. 584). Detta ifrågasättande gör att avsaknaden av vetenskapliga belägg för de antaganden och prioriteringar som görs i utredningen framstår än klarare.

För det andra har vi reflekterat över hur mycket ett demokratikriterium för krigsmaterielexporten tillför i att bidra till internationell fred och säkerhet. Frågan uppstod när vi kom fram till att jämställdhet till större del än demokrati kunde bidra till internationell fred och säkerhet. Då jämställdhet är en mänsklig rättighet började vi fundera på varför ett demokratikriterium satts in när respekt för mänskliga rättigheter sedan tidigare utgör ett centralt villkor vid tillståndsprövningen (Prop. 2017/18:23, s. 48-50). Efter att ha granskat innehållet i den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter mer ingående blev vi än mer ifrågasättande. I artikel 21 står det nämligen:

1. Var och en har rätt att delta i sitt lands styre, direkt eller genom fritt valda ombud.
2. Var och en har rätt till lika tillträde till offentlig tjänst i sitt land.
3. Folkets vilja skall utgöra grundvalen för statsmakternas myndighet. Folkviljan skall uttryckas i periodiska och verkliga val, som skall genomföras med tillämpning av allmän och lika rösträtt och hemlig röstning eller ett likvärdigt fritt röstförfarande. (Förenta Nationerna 2008)

Vi ser här att det ingår i de mänskliga rättigheterna att åtnjuta ett demokratiskt statskick, åtminstone enligt det valdemokratiska idealet. Eftersom det även är detta ideal som genom demokratikriteriet nu ska vägleda bedömningen av en stats demokratiska status skulle skillnaden mellan att införa ett demokratikriterium eller avstå från det kunna bli marginell. Demokrati och mänskliga rättigheter anses vidare i KEX-utredningen vara ömsesidigt förstärkande (SOU 2015: 72, s. 324-325). Vi ser därmed att mänskliga rättigheter och demokrati är tydligt ihopkopplade och en skepsis väcks därför kring syftet av att införa ett demokratikriterium. Hur kan egentligen demokratikriteriet berika riktlinjerna för den svenska krigsmaterielexporten i fråga om att bidra till internationell fred och säkerhet i jämförelse med det redan etablerade kravet på mänskliga rättigheter?

4.2. Framtida forskning

Vi anser att framtida forskning bör undersöka vilka effekter demokratikriteriet fått för den svenska krigsmaterielexporten. Av intresse blir att utvärdera hur denna lagstiftning kommit att tolkas i prövningen av exporttillstånd och vilka följder denna tolkning fått för den svenska exportindustrin. Sådan forskning har

möjlighet att bygga vidare på de tidigare redovisade studier som bland annat studerat effekterna av skrivningar om mänskliga rättigheter i nationella exportlagstiftningar och i internationella konventioner. Som nämnts i de avslutande reflektionerna ställer vi oss frågan i vilken grad demokratikriteriet kommer att innebära en faktisk förändring med tanke på att riktlinjerna för tillståndsprövningen sedan tidigare fastställt att respekt för mänskliga rättigheter utgör ett centralt villkor vid sådana prövningar. Mer allmänt menar vi att fredsforskningen fortsatt bör studera förutsättningarna för global fred och säkerhet med målet att vinna ytterligare insikter om vilken roll demokrati, mänskliga rättigheter, jämställdhet och jämlikhet har att spela i förverkligandet av detta.

Avslutningsvis vore det även önskvärt att vårt förslag om en exportlagstiftning som tar hänsyn till graden av jämställdhet utforskas och utvecklas vidare. Nytt tänkande har fört med sig nya förståelser för vad fred och säkerhet kan innebära - nytt tänkande måste till kring de verktyg som vi har att applicera i strävan att införliva dessa värden. För trots att en förändring av demokratikriteriets innehåll kan verka vara av ringa betydelse så handlar krigsmaterielexport om liv och död, och vilka som får tillgång till krigsmateriel har därmed stor betydelse för både den enskilda individen och för internationell fred och säkerhet.

5. Referenser

5.1. Primärkällor

- Bet. 2017/18:UU9. Skärpt exportkontroll av krigsmateriel.
- Blanton, Shannon Lindsey. 2005. Foreign Policy in Transition? Human Rights, Democracy, and U.S. Arms Exports. *International Studies Quarterly*. 49 (4): 647-667. https://www.jstor.org/stable/3693504?seq=1#page_scan_tab_contents
- Bräuner, Oliver, Mark Bromley & Mathieu Duchâtel. 2015. Western arms exports to China. Stockholm International Peace Research Institute. <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/PP/SIPRI43.pdf> (Hämtad 2018-12-15).
- Caprioli, Mary. 2000. Gendered conflict. *Journal of Peace Research*. 37 (1): 51-68. <https://www.jstor.org/stable/425725>
- Caprioli, Mary. 2005. Primed for Violence: The Role of Gender Inequality in Predicting Internal Conflict. *International Studies Quarterly*. 49 (2): 161-178. <https://doi.org/10.1111/j.0020-8833.2005.00340.x>
- Dir. 2012:50. Översyn av exportkontrollen av krigsmateriel.
- Duquet, Nils. 2014. Business as usual? Assessing the impact of the Arab Spring on European arms export control policies. Flemish Peace Institute. https://www.vlaamsvredesinstituut.eu/sites/vlaamsvredesinstituut.eu/files/files/reports/report_business_as_usual_web.pdf (Hämtad 2018-12-15).
- Förenta Nationerna. 2008. Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna. <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/07/Allmanforklaringomdemanskligarattigheterna.pdf> (Hämtad 2019-01-05)
- Inspektionen för strategiska produkter. 2018. Klassificering av krigsmateriel och tekniskt bistånd. <https://isp.se/krigsmateriel/klassificering-av-krigsmateriel-och-tekniskt-bistand/> (Hämtad 2019-01-09)
- Melander, Erik. 2005. Gender equality and intrastate armed conflict. *International Studies Quarterly*. 49 (4): 695-714. www.jstor.org/stable/3693506
- Perkins, Richard & Eric Neumayer. 2010. The organized hypocrisy of ethical foreign policy: Human rights, democracy and Western arms sales. *Geoforum*. 41 (2): 247-256. doi:10.1016/j.geoforum.2009.09.011
- Prop. 2017/18:23. Skärpt exportkontroll av krigsmateriel.
- SOU 2015:72. Skärpt exportkontroll av krigsmateriel. Krigsmaterielexportöversynskommitténs slutbetänkande.
- United Nations Security Council Resolution 1325. (Elektronisk) <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1325> (Hämtad: 2019-01-05)

- Varieties of Democracy. 2018a. About V-Dem. <https://www.v-dem.net/en/about/> (Hämtad 2018-12-10)
- Varieties of Democracy. 2018b. Codebook. https://www.v-dem.net/media/filer_public/64/ad/64ad9308-45fa-473e-8e2b-e1c0c4e421e6/v-dem_codebook_v8.pdf (Hämtad 2018-12-10)
- Wood, Reed & Ramirez, D. Mark. 2018. Exploring the Microfoundations of the Gender Equality Peace Hypothesis. *International Studies Review*. 20 (3): 345–367. Doi: 10.1093/isr/vix016
- Yanik, Lerna K. 2006. Guns and Human Rights: Major Powers, Global Arms Transfers, and Human Rights Violations. *Human Rights Quarterly*. 28 (2): 357-388. <https://www.jstor.org/stable/20072741>

5.2. Sekundärkällor

- Beckman, Ludvig. 2005. Grundbok i idéanalys: det kritiska studiet av politiska texter och idéer. Stockholm: Santérus förlag.
- Bergström, Göran & Per-Anders Svärd, 2018. "Idé- och ideologianalys" i Kristina Boréus & Göran Bergström (red.) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, s. 133-178.
- Ericson, Magnus. 2014. "Liberalism" i Gustavsson, Jakob & Tallberg; Jonas (red.), 2014. *Internationella Relationer*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur. S. 67-81
- Fjelde, Hanne. 2012. "Orsaker till krig och väpnade konflikter" i Aggestam, Karin & Höglund, Kristine, red., 2012. *Om krig och fred. En introduktion till freds- och konfliktstudier*. Lund: Studentlitteratur. s.83-96
- Gilljam, Mikael & Jörgen Hermansson. 2003. *Demokratins mekanismer*. Stockholm: Liber.
- Johansson, Birgitta & Emelie Rosén. 2015. Nya krav ska försvåra svensk vapenexport till diktaturer. Sveriges Radio. 26 juni. (elektronisk) <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6199835> (Hämtad 2018-12-27).